



## Vértesszentkereszt kolostora

2011 augusztus 07. Flag

### Szöveg méret

Mentés

- 
- 
- 

- [0](#)

Még nincs értékelve

Mérték

Magyar Nemzet szombati magazinjának egyik legérdekesebb sorozatát közöljük le folytatásokban, melyben a remek Ludwig Emil megmutatja nekünk a rejtőzködő Magyarországot eldugott kincseit, melyek mellett sokszor figyelmetlenül elhaladunk a mindennapi rohanó életünk során. Vigyázzunk ezekre a páratlan kincsekre, hiszen ezek a kincsek alappillérei szeretett Hazánknak.

Komárom megye déli határán, az Oroszlányból Pustavámra vezető út felénél, a Vértes vadonában rejtőzik a Benedek-rendiek XII. századi apátsága. Létéről a legkorábbi híradás 1146-ból származik, Fulkó hospes ekkor kelt végrendeletében négy ekealja földet hagyott örökül (Csáki) Ugrin ispán monostorának: „Monasterio vero Ugrini comitis, quod monti Wirthis adiacet”. Ez egyben a Vértes hegység első írott említése is. Krónikáink szerint az 1051-ben Salamon oldalán a magyar ügyekbe avatkozott német-római császár, III. Henrik hadai erre menekülve hányták szét vértjeiket, ebből ered a földrajzi nevünk. Középkori oklevelekben Szent Kereszt, Keresztúr néven – 1276: Sancta Cruce in Wertes, 1394: Wertheskeresztur – emlegették az Által-ér mellékvizének forrásánál alapított kolostort (a régi magyarok tisztelettel „megurasták” a keresztet). A környék a Csákok IX. századi szállásterületéből fejlődött dunántúli nagybirtokhoz tartozott. Az Álmoséval rokon nemzetség Csákvár környéki földjei a XI. században már a Via Regia útjába estek, szomszédságában királyi, hercegi erdők, vadaskertek terültek el, nem csoda, hogy e „kapcsolati tőke” hatalmas vagyont, rangot fialt nekik. A XII. század derekán építkezett Ugrin ispán fia, II. (Csáki) Ugrin már győri és zágrábi püspök, 1204-től esztergomi érsek volt, a dinasztia 1312. évi bukásáig vagy az Árpád-házi uralkodók legfőbb támaszai, vagy legveszedelmesebb riválisai voltak.



A Csák familia ősi vértesi kolostorának történetét a 2000-ben megjelent összefoglalóból kölcsönözzük, szerzője Mezősiné Kozák Éva, a nagyszemélyes emléket több évtizede kutató régész. A csaknem százszor száz méter területen fekvő épületegyüttes legkorábbi része az egyhajós, egyenes záródású szentélytemplom, amelynek déli oldalához csatlakozik a kolostor. A hajót sík mennyezet fedhette, a szentély dongaboltozatos lehetett, a bejárat délről nyílt. A törmelékben talált vakolatdarabokon lévő vörös festéknyomok alapján falképe(ke)t feltételez a kutató, más díszítő részlet nem került elő. Még a XII. század második felében egy-egy kápolnát építettek kétfelől a szentélyhez – ezek az egész hatalmas kőépítmény egyedüli középkori téglarészletei –, az északi kápolna az 1200-as évektől a temető csontházául szolgált. E két építési periódus tehát II. Ugrin felemelkedésének és III. Béla király uralkodásának idejére esik. Ugrin érsek örököse, I. Miklós ispán II. András király főembere volt, 1212 és 1239 között három ízben is betöltötte a nádori posztot, az uralkodó 27 birtokadománnyal jutalmazta szolgálatait. M. Kozák Éva szerint „az sem kizárt, hogy az a titokzatos »N« (Nicolaus), akinek számára Anonymus történeti művét megírta, azonos I. Miklós ispánnal”.

Erre az időszakra, a XIII. század első felére esik a Szent Kereszt-apátság megújulása, nagyszabású kibővítése, művészeti fénykora. III. Honorius pápa 1226-ban felhatalmazta a bencés kolostor apátját a birtokviták rendezésére, közben azonban az építkezés zavartalanul folyt. A korábbi templomtól negyven méterre délre valamikor az 1180-as években kezdhették meg annak a hatalmas, majd ötven méter hosszú, több mint húsz méter széles bazilikának az építését, amelynek falmaradványai még a mai kor emberét is lenyűgözik. „A templom belső terét három pár pillér osztotta három hajóra – írja a régész –, a keleti oldalon a hosszház kereszthajóval bővült, amelynek félköríves szentélyei nem esnek egy vonalba a mellékhajók tengelyével. Különleges kialakítást kapott a főszentély: a szentélynégyeszetet keletre egy nagyobb, az északi és déli oldalon egy-egy kisebb, alacsonyabb apszis bővíti. A templom alaprajza négyzetes arányhálórendszer alkalmazására mutat, amelyben a fő- és mellékhajók aránya 2:1.” Röviden sorolva tovább a legfontosabbakat: a hazai bencés templomoktól eltérően a torony nem nyugaton, hanem a hossz- és kereszthajó alkotta quadrum – négyzet –, esetleg a mellékhajók fölött állhatott francia „divat” szerint, a közelben fejtett fehér kőből faragott építőkövek vörösmarvány részletekkel, szobrokkal, az oszlopfejeket, boltozati elemek és a kapuzatok a hazai román korszak művészetének legszebb emlékei közé tartoznak.

A vértesi apátság a XV. század második felére elveszítette korábbi jelentőségét. Mátyás király uralkodása idején, 1478. július 15-én kelt az okirat, amellyel a rendházat egyesítették a székesfehérvári domonkosok Szent Margitkolostorával. A dömések által végzett átalakítások és épületdíszek az 1480-as évek érett gótikus stílusát tükrözik. Ebben az időben a vértesi várak és birtokok gazdája az Újlaki család, az összevonás kezdeményezője Újlaki Miklós erdélyi vajda, boszniai király volt. Mohács után véget ért minden építkezés Magyarhonban, a török 1543-ban elfoglalta Tata várát is, a barátok elmenekültek, a klostrom magára maradt a rengetegben. Az 1687-ig tartó

hódoltságot követ?en (1754-t?) az Esterházy família lett a környék földesura. A rom k?anyagát nagy igyekezettel hordták szét barokk templomok, malmok, gátak és más gazdasági épületek falazásához, a faragott k?elemek, szobrok nagy részét a tatai vár m?romjába helyezték át. A helyben maradt, elgazosodott maradványokra Rómer Flóris figyelt fel az 1860-as években, az els? kutatásokat és felméréseket Lux Géza építész végezte 1940-ben. A korszer? régészeti feltárás és a rekonstrukciók – M. Kozák Éva mellett – Sedlmayr János nevéhez f?z?dnek, utóbbi fontos közleményei a M?emlékvédelem 1970. évi 1. és 1995. évi 4. számában olvashatók. Figyelmet érdemel a [www.vertesszentkereszt.org/apatsag.html](http://www.vertesszentkereszt.org/apatsag.html) honlapon látható animáció és ismertet?.

Ludwig Emil, mno.hu

[Tweet](#)



**Raffay Ernő ajánlásával**  
Kortörténeti dokumentumgyűjtemény,  
készült jelképesen **1919** sorszámozott példányban

Hangoskönyv CD melléklettel

MAGYAR MENEDZSER  
KÖNYVESHÍZ

Ajánló